

9. Івахненко В.М., Горбатов М.І., Львовчик В.С. Економічний аналіз: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К.: КНЕУ, 1999. – 176 с.
10. Каракоз І.І., Самборський В.І. Теория экономического анализа: Учебник для студентов вузов. – К.: Вища школа, 1989. – 255 с.
11. Кононенко О. Читаємо фінансову звітність. Податки та бухгалтерський облік: Бліц-бібліотека. – Х.: Фактор, 2003. – 96 с.
12. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: Навчальний посібник. - 3-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, КОО, 2002. – 294 с.
13. Мних В. Економічний аналіз. Підручник. – К.: КНЕУ, 2003. – 412 с.
14. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз. Навчальний посібник. - 3-те вид., перероб. – Л.: Новий світ – 2000, 2004. – 344 с.
15. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. - 5-е изд. доп. и перераб. – Мн.: Новое знание, 2002. - 687 с.
16. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С., Негашев Е.В. Методика финансового анализа: Учебное пособие. – М.: ИНФРА, 2000. – 208 с.
17. Фінансова звітність вибіркового швейних підприємств Закарпатської області за 2002-2003рр.
18. Керанчук Т. Оцінка стабільності фінансового стану підприємства.// <http://www.soskin.info/ea.php?pokazold=19991087&n=10&y=1999>

УДК 379.85:504(477.87)

РОЗВИТОК ЕКОТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКАРПАТТІ

І.І. Крайній

У статті розглядаються проблеми розвитку екотуризму в Закарпатській області, які набирають значної актуальності. Опрацювавши літературу та надбання інших авторів, можна побачити, що досліджувалась здебільшого сфера рекреаційно-туристичного та санаторно-лікувального комплексів, а сфера екотуризму є малодослідженою. Багато факторів впливають на розвиток екотуризму, як найбільш привабливий напрям розвитку економіки краю. Наведено інформацію про стан сільського туризму в області, про проблеми розвитку туристичної діяльності. Увагу приділено перспективі розвитку екотуристичної діяльності, а також шляхи покращення санітарного стану сільських садиб в області.

Ключові слова: туризм, рекреаційні ресурси, сільські садиби, екотуризм, проблеми туристичної діяльності, перспективи розвитку сільського зеленого туризму.

ВСТУП

Закарпаття – єдина з областей України, яка межує з чотирма країнами Карпатського Євро регіону – Угорщиною, Польщею, Словаччиною, Румунією. Завдяки геополітичному розташуванню і природнокліматичним особливостям, область має надзвичайно сприятливі умови для розвитку екотуризму і оздоровлення людей, оскільки природно-рекреаційні можливості її становлять 5,2% об'ємного і 5,1% [6, с. 12] вартісного потенціалу природно-рекреаційних ресурсів України. Область є унікальною екологічною системою за-

ходу України з різноманітним рельєфом та кліматичними умовами. Близько 80% території краю займають гори. В Українських Карпатах збережені рідкісні в Європі ділянки пралісів, рослинні угруповання від низинного до альпійського поясу. Екосистема Карпатського біосферного заповідника віднесена до найцінніших екосистем Землі і входить до міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО.

Світовою практикою доведено, що доходи від туризму в світі зростають на 7-8 відсотків і становлять у середньому 11-12% світового національного прибутку. Найбільше доходів від рекреаційно-туристичної індустрії за останні роки мали такі держави: США - в середньому 42 млрд. дол. щороку, Франція - 42, Іспанія - 20, Велико-

Крайній Інна Іванівна - м. н.с. Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України

Британія - 17, Австрія -16, Німеччина - 12 , Канада - 7,5 , Бельгія та Японія - по 4 , Греція - 3,5, Угорщина - більше одного мільярда. За інтенсивністю розвитку рекреаційної справи Швейцарія займає перше місце в світі. Кожен квадратний кілометр території цієї держави приносить понад 170 тис. доларів США. [11, с. 45]

Слід зауважити на те, що розвиток туристично-рекреаційної галузі Закарпаття за 2002—2004 роки характеризується позитивною та сталою динамікою, внаслідок чого ця галузь починає відігравати дедалі вагомішу роль в соціально-економічному розвитку області, започатковано при цьому дуже важливий напрям – екотуризм. Комплексний підхід до розвитку екотуризму та курортів на обласному рівні, підтримка розвитку малого та середнього бізнесу у туристичній сфері взагалі зумовили значне зростання кількості туристів та обсягів наданих їм послуг. А зростання туристичних потоків, у свою чергу, зумовлює збільшення попиту та обсягів споживання туристами товарів та послуг різних галузей економіки області, стимулюючи їх розвиток та загальний приріст виробництва.

Зробивши огляд літератури з даної тематики, бачимо, що сфера екотуризму недостатньо досліджена. Саме тому метою наших досліджень є розкрити роль і місце екотуризму, як найпривабливішого напрямку розвитку туристичної діяльності Закарпаття, що має великі перспективи для соціально-економічної стабілізації у краї. У першому розділі статті охарактеризовано поняття екотуризму та сучасний його стан в Закарпатській області. Другий розділ містить шляхи вирішення проблем, пов'язаних з розвитком екотуризму в краї, а також наведені перспективи та можливості туристичної діяльності.

1 ЗАПОЧАТКУВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОТУРИЗМУ В ЗАКАРПАТТІ

Природні рекреаційні ресурси включають фактори, речовини і властивості компонентів природного середовища, які володіють сприятливими для рекреаційної діяльності якісними і кількісними параметрами і служать (або можуть служити) для організації відпочинку, туризму, лікування та оздоровлення людей. Вони включають лікувальні води, грязі, біокліматичні, лісові, естетичні та інші ресурси. Рекреаційні ресурси Закарпаття включають також історико-культурний потенціал та мальовничий географічний ландшафт. Мінеральні лікувальні води є найціннішим видом рекреаційних ресурсів. За кількістю та якістю лікувальних мінеральних вод Закарпаття займає перше місце на Україні. Крім цього, область є однією з найбільш лісистих областей України і володарем потужного лісового рекреаційного комплексу, а біокліматичні ресурси визначають загальну комфортність території для лікування, відпочинку

відпочинку та спорту і тому виступають важливою умовою розвитку рекреаційного комплексу. [4, с. 78]

За своїм історико-культурним потенціалом Закарпатська область займає одне з перших місць на Україні. На Закарпатті на порівняно невеликій площі сконцентрована значна частина пам'яток історії, архітектури та культури, добре збереглися звичаї та обряди, оригінальний фольклор, художні промисли, що також підвищує туристичний інтерес і виступає значним рекреаційним ресурсом. В області на облік взято понад 700 пам'яток історії та культури, в т. ч. понад 100 пам'яток архітектури. Пам'ятки архітектури в області охоплюють період в понад 1000 років і репрезентують всі основні стилі європейської архітектури. [6, с. 28]

В області потужною є і мережа санаторно-курортних та рекреаційних закладів - це 14 санаторіїв, 16 санаторіїв-профілакторіїв, 12 туристичних баз, 37 баз відпочинку, 62 суб'єкти підприємницької діяльності, що мають права надання туристичних послуг, з різними формами власності і підпорядкування. Одночасно вони можуть прийняти на відпочинок та оздоровлення майже 12 тисяч чоловік. У теперішній час у рекреаційно-туристичному комплексі області зайнято менше 1% працездатного населення, тоді як в Європейських країнах - 6-8%. [6, с.52]

Розвиток туристично-рекреаційної галузі Закарпаття за 2002—2004 роки характеризується позитивною та сталою динамікою, внаслідок чого ця галузь починає відігравати дедалі вагомішу роль в соціально-економічному розвитку області. Зростання туристичних потоків, у свою чергу, зумовлює збільшення попиту та обсягів споживання туристами товарів та послуг різних галузей економіки області, стимулюючи їх розвиток та загальний приріст виробництва.

Екологічний туризм (англ. ecotour, ecotourizm) - порівняно нове поняття в туристичній діяльності. Основна причина виникнення екологічного туризму знаходиться у невідрегульованості відносин у системі "суспільство-природа", або в туристичній інтерпретації - "туризм-екологія.

Основними завданнями екологічного туризму є:

- постійно і цілеспрямовано культивувати критерій рівноваги;
- осмислювати потребу в охороні навколишнього природного середовища;
- гармонізувати відносини між природою, суспільством і економікою;
- орієнтувати туристичні організації на збереження, відтворення і збільшення споживчої вартості природного середовища за рахунок виділення частини прибутків від туризму на вирішення пов'язаних із цим завдань;
- підкоряти короточасні інтереси отримання прибутку від туризму довгостроковим інтересам

щодо збереження природи для прийдешніх поколінь, примноження рекреаційно-туристичних ресурсів, а також подальшого соціально-економічного розвитку місцевих громад на основі екотуризму;

- формувати в туристів почуття любові до природи та особистої відповідальності за її стан та майбутнє, стверджуючи в їх свідомості приналежність до неї як невід'ємної органічної частини.

Екотуризм потребує стратегії свого розвитку і зокрема такої моделі туристичної діяльності, що відбувається без нанесення збитків рекреаційним ресурсам. Це досягається на основі досконалої організації та управління туристичною діяльністю та ресурсами (територіями), за якого гармонізуються основні протиріччя між задоволенням туристського попиту і раціональним використанням туристських ресурсів.

Для створення життєздатної екотуристської індустрії пропонується використовувати вже проголошені [2, с.76] і нами доповнені наступні принципи:

- подорожі і туризм повинні сприяти людям у досягненні гармонії з природою;
- подорожі і туризм повинні внести свій внесок у збереження, захист і відновлення рівноваги в домінуючих екосистемах краю;
- подорожі і туризм повинні ґрунтуватися на життєздатних моделях виробництва і споживання;
- проблеми розвитку екотуризму повинні вирішуватися за участю зацікавлених громадян (місцевих жителів), із врахуванням рішень, прийнятих на місцевому рівні;
- держави повинні попереджати одна одну щодо природних лих та катастроф, що можуть вплинути

безпосередньо на туристів або туристські сфери;

- екотуризм повинен сприяти створенню робочих місць для місцевих жителів;
- розвиток екотуризму має враховувати і підтримувати культуру та інтереси місцевих мешканців;
- індустрія екотуризму і подорожей повинна базуватися на міжнародному праві в сфері захисту навколишнього середовища.

Значну частину відпочиваючих приймають сільські садиби. Загалом сьогодні їх, що надають послуги гостинності, близько 800. Це сільські оселі, які переважно знаходяться неподалік гірськолижних витягів (приміром смт. Ясіня Рахівського та смт. Чинадійво Мукачівського районів, села Пилипець, Подобовець, Верхній Студений Міжгірського) чи в курортних зонах (Солочин та Поляна Свалявського, Солотвино Тячівського районів). Безперечно, вони різні за сервісом і культурою обслуговування. Кількість господарів, яким притаманний професіональний підхід до справи і які завдяки цьому перетворили сільський зелений туризм на суттєву статтю власного доходу, зростає. На Міжгірщині їх нараховується 15, Рахівщині – 42, Мукачівщині – 25. Сьогодні абсолютна більшість туристів Закарпаття – це наші співвітчизники, а серед іноземців свій вибір на користь регіону найчастіше роблять мешканці країн СНД – росіяни, білоруси, правда, є й туристи з Чехії, Угорської Республіки, Німеччини, Австрії. У таблиці 1 можна спостерігати, що найбільшу частку відпочиваючих приймає приватний сектор, що надає екотуристичні послуги.

Таблиця 1 Розміщення туристів на території Закарпатської області за період з 2001 по 2003 роки.

Роки	2001	2002	2003	2003 у % до 2001
всього осіб	47527	46306	60413	127
у т.ч. у готелях	13547	9732	12434	92
санаторіях, пансіонатах, лікув.санаторно-профілактичних закладах	8295	5033	6457	78
будинках відпочинку, пансіонатах, базах	1011	2041	3080	305
кемпінгах	-	-	28	-
мотелях	412	-	33	0,8
турбазах, молодіжних таборих	19595	23968	25036	128
приватному секторі (сільських садибах)	4667	5532	13345	286

Джерело: Статистичний бюлетень. Туризм в Закарпатській області. Державний комітет статистики Закарпатського управління статистики. Ужгород, 2004 – 45 с. [9]

Сільський туризм охоплює широкий спектр форм відпочинку на селі: від стаціонарного відпочинку у сільській місцевості, відпочинку у туристичних центрах і курортах, що розташовані у малих містах та селищах, до відпочинку у

сільських дворогосподарствах, що надають екотуристичні послуги.

Щоб визначити критерії, за допомогою яких можна б було відрізнити сільський туризм від усіх інших, необхідно законодавчо закріпити ряд вимог

до житла та власника житла, який надає послуги з сільського туризму. Існує таке поняття як „агро-оселя” означає житлове приміщення, яке знаходиться в сільській місцевості, містить кілька кімнат (у законодавствах різних країн не більше 5-ти) для прийому туристів і належить на правах приватної власності господарю, який займається сільськогосподарською діяльністю або зайнятий у сфері обслуговування чи соціальній сфері села. Власником агро оселі може бути фермер, селянин, який працює індивідуально на присадибній ділянці, селянин, який працює на сільськогосподарських підприємствах, а також мешканці села, зайняті у сфері обслуговування та соціальній сфері. [2, с. 66]

Нова редакція Закону України „Про туризм”, що вступила в силу з початку 2004 року, виділяє „зелений” туризм в окремий вид туристичних послуг. Закон „Про особисте сільське господарство” передбачає можливість для селянина надавати послуги в сфері сільського туризму, використовуючи для цього особисте майно. Однак питання про пільгове оподаткування організаторів „зеленого” відпочинку законодавчо не врегульоване і віддане на вирішення місцевій владі.

За інформацією Спілки сприяння розвитку сільського „зеленого” туризму, цей вид туристичної діяльності буде розвиватися тільки за умови доступу селян до довгострокових кредитних ресурсів під 2-5 % річних та врегулювання питань пільгового оподаткування. При цьому 85 % споживачів цього продукту будуть вітчизняними, а частина - іноземними.

Постановою Кабміну №162 від 12.05.04 р. затверджено Програму створення туристичної інфраструктури вздовж національної мережі міжнародних транспортних коридорів та основних транспортних магістралей в 2004-2010 рр. Згідно цієї Програми, „зелені” садиби, розміщені вздовж цих коридорів, потрапляють у спеціальну базу даних та комплексну схему розміщення туристичних об’єктів. [10, с.4]

Програма „Власний дім” (Діє згідно постанови Кабміну №1211 від 03.08.98р. та №1597 від 03.10.98 р.) передбачає пільгове кредитування сільських господарств строком на 20-30 років. Сільський туризм є важливим інструментом вирішення соціальних проблем, оскільки він дає надію сільському населенню та мотивацію до співпраці, шанс жити повноцінним життям у рідному селі. Туристична галузь може стати вирішенням проблем для тих представників сільського населення, які втратили роботу або вимушено покинули заняття у галузі сільського господарства. В Україні сьогодні у сільській місцевості нараховується 6,3 млн. приватних будинків, кожен сьомий потенційний об’єкт для прийому туристів.

За прогнозами Спілки сприяння розвитку сільського „зеленого” туризму, кількість садіб, що надають послуги зеленого туризму у 2004 році зросте до 25000 одиниць. Спілка наводить дані й попередніх років: у 2001 р. зеленим туризмом займалися 70 осіб, у 2002р. - 300, 2003р. - 3000. Отже, відбувається постійне зростання зайнятих у цьому виді туристичного бізнесу. (див. рис.1.)

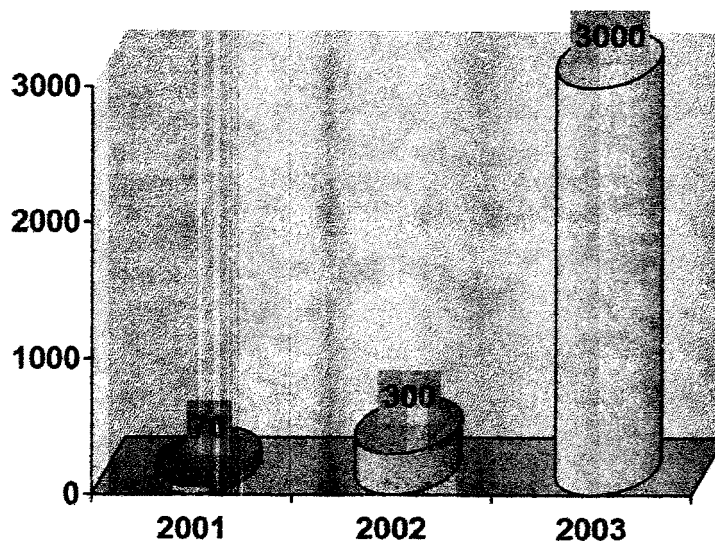

Рис. 1 Кількість осіб, що надавали послуги зеленого туризму в Закарпатті, за період з 2001 по 2003 роки.

Джерело: розроблено на основі даних Спілки сприяння розвитку сільського „зеленого” туризму

На сьогодні для іноземних туристів, які звикли до більш високих стандартів, що прита-

манні сільському туризму в країнах Європи, позиції сільського туризму в Україні недостатньо

привабливі. Основними споживачами сільських тур послуг в Україні є мешканці міст з відносно скромними вимогами, для яких відпочинок на селі привабливий завдяки прийнятному рівневі цін та відмінному від міста стилеві сільського життя.

У найближчому майбутньому можливість відпочити в українському селі може стати привабливою і для сусідніх країн — Польщі, Білорусі, Росії та Угорщини. Однак залучення цих країн на ринок сільського туризму України вимагатиме значних інвестицій на проживання та побутові послуги, а також виважене позиціонування як самої країни, так і продукту сільського туризму. Окремо слід зазначити, що у недалекому майбутньому українська діаспора з США, Канади та інших країн може зацікавитися відпочинком в українському селі. Ці клієнти добре налаштовані стосовно України та швидше за інших можуть скористатися ще недостатньо розвиненими послугами. Сьогодні появляються сучасні сільські садиби з комфортними умовами проживання, але для залучення іноземних туристів потрібна цікава реклама.

Дуже важливим фактором розвитку екотуризму та зокрема його напрямку - сільського туризму є досконалий маркетинг: проведення місцевих ярмарок з сільського зеленого туризму, розроблення рекламної відеопродукції (відеоролики та відеофільми). Існують численні періодичні публікації з тематики сільського туризму. Тематичні інтернет-сайти нечисленні, їх функціонування і наповнення не може характеризуватись як достатньо професійне.

2 ПРОБЛЕМИ ЕКОТУРИЗМУ, ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Найвпливовішими проблемами для екотуризму на думку автора С.С.Слави [8] є проблеми економічного характеру. Їх автор представляє таким переліком.

1. Розподіл доходів. Тут важливо представити дві точки зору:

а) В цілому туризм створює нижчі, ніж в інших сферах, і більш нерівні доходи працівників. Він збільшує надходження власникам майна, що і без того мають високі доходи, збільшує можливість експлуатації ними низькооплачуваних осіб, нівелює ефект середнього класу.

б) Попит на туризм формується під впливом доходів туристів. Більшість досліджень підтверджує, що витрати на подорожі є чутливими до зміни доходів населення.

2. Оцінка економічного впливу. Традиційно оцінка економічного впливу буде фокусуватися на визначенні оптимальної кількості туристичних фірм у регіоні. Економічний ефект від туризму часто асоціюється з суміжними сферами, що виграють від туризму.

3. Робочі місця, що створюються туризмом. Основним фактором, чому громади підтримують розвиток туризму, є можливість створення нових робочих місць. Аналіз потреб туристичної зайнятості — не просто підрахунок кількості робочих місць. Важливо при цьому враховувати рівень заробітної плати, постійність, можливості кар'єри. Багато дослідників стверджують, що робочі місця в туризмі дають відносно низький заробіток, характерна сезонність та погодинна зайнятість.

4. Економічна стабільність. Слідом за сільським та лісовим господарством туризм має тенденцію домінувати в структурі економіки регіонів з сільським профілем. Якщо в економічно стабільні часи туризм забезпечує для економіки зростання, то в протилежній ситуації слабкі потоки туризму підвищують витрати на функціонування туристичних організацій і ефективність цього сектора падає, що є особливо актуальним для теперішніх умов України.

5. Туризм — надзвичайно сезонне явище. В туристичних зонах спостерігається сезонне збільшення попиту на місцеві товари і послуги, що здійснює свій вплив на ціни. Сезонність впливає також на інші сфери, суміжні з туризмом, такі як роздрібна торгівля, ресторани та рекреаційна діяльність. Часто маркетингові зусилля у туризмі спрямовані на пом'якшення цього фактору сезонності через приваблення туристів у непікові сезони.

6. Сезонний характер попиту на туризм створює певні проблеми в інфраструктурі місцевості та громадських послугах. Дуже важко забезпечити додаткові обсяги у цих сферах через обмеження (дефіцит) доходів у місцевих бюджетах.

У ході розвитку туризму піднімаються різні соціальні проблеми, але соціологія туризму, в цілому, важко піддається узагальненню. Стосунки «господарів і гостей» — прийнятний вислів, що стосується соціології жителів в туристичній зоні та туристів, що відвідують цю місцевість. Характер взаємодії цих двох груп може бути вирішальним фактором успіху чи провалу у розвитку туризму. Різниця між цими групами полягає у соціальних, політичних чи економічних характеристиках, а також у життєвих цінностях та релігійних традиціях, звичках, стилі життя, зразках поведінки, нормах одягу, відчутті бюджету, ставленні до чужоземців та в інших соціокультурних факторах, що сприяють успіхові чи провалу.

Екотуризм є однією з серйозних форм підтримки малого бізнесу, важливим чинником розвитку, стимулом до припливу інвестицій. Успішне функціонування цього специфічного виду підприємництва допоможе вирішити цілу низку проблем, зокрема:

- проблему зайнятості сільського населення;
- поповнення бюджетів сільських родин;
- реалізацію продукції присадибних господарств;

- розвитку сільської інфраструктури;
- благоустрою сіл;
- відродження народних промислів;
- реставрації місцевих пам'яток архітектури.

Приділятиметься увага охороні навколишнього середовища, можливо, уповільняться темпи вирубки лісів та переслідуватиметься браконьєрське знищення тварин, риби та цінних видів рослин.

Основними засадами розвитку туристично-рекреаційного комплексу Закарпатської області є:

- розвиток пріоритетних для області видів туризму;
- ефективне використання наявної мережі об'єктів туристичного і рекреаційного призначення;

- створення в регіоні комплексного туристичного продукту з розвиненою інфраструктурою з метою активізації іноземного туризму.

Цього можна досягти шляхом:

- ефективного використання для лікування і оздоровлення вітчизняних та іноземних громадян природнокліматичних особливостей краю.

- здійснення рекламних заходів з популяризації гірськолижних можливостей області;

- більш повне залучення до культурно-виховного процесу історико-архітектурного і культурного потенціалу краю;

- використання можливостей Карпатського біосферного заповідника, регіонального ландшафтного заказника "Стужиця", Національного парку "Синевир" та численних пам'яток природно-заповідного фонду;

- здійснення мікрокредитування садиб сільських господарів;

- створення спеціалізованого органу по залученню внутрішніх туристів.

- створення дієздатної, матеріально забезпеченої аварійно-рятувальної служби пошуку і рятування туристів.

Створення в регіоні комплексного туристичного продукту з розвиненою інфраструктурою з метою активізації іноземного туризму можливе за рахунок:

- розробки та впровадження комплексу заходів, спрямованих на ліквідацію багаточасових черг автотранспорту при перетині кордону, особливо в пікові періоди туристичного сезону;

- створення в пунктах пропуску через державний кордон відповідної інфраструктури туристичного обслуговування, зокрема засобів зв'язку, побутових та санітарно-гігієнічних приміщень;

- забезпечення належного під'їзду до туристичних об'єктів шляхом будівництва та реконструкції автомобільних шляхів;

- реконструкції наявних та будівництва нових об'єктів дорожньої інфраструктури (мотелів, кемпінгів, майданчиків для тимчасового відпочинку);

- санітарного упорядкування територій населених пунктів та рекреаційних зон, занедбаних

внаслідок безгосподарського відношення до навколишнього середовища:

- підвищення професійного рівня працівників сфери туризму, пропаганда серед населення необхідності вивчення іноземних мов. [1, с. 23]

Для цього слід забезпечити:

— сформування нових економічних засад галузі на основі різних форм власності;

— вирішення питання підпорядкованості (власності) санаторно-курортних і туристичних закладів;

— зміцнення матеріально-технічної бази комплексу шляхом: модернізації існуючої матеріально-технічної бази закладів; будівництва нових туристично-рекреаційних об'єктів котеджного та модульного типу, які відповідатимуть сучасним стандартам; розширення супутньої інфраструктури на території рекреаційних об'єктів (будівництво басейнів, тенісних кортів, саун..

— ініціювання, розробку та прийняття державної програми поліпшення автошляхів, дорожньо-транспортної, комунікаційної та енергетичної Інфраструктури;

— створення рекламно-інформаційного продукту рекреаційно-туристичного комплексу;

— розширення лікувальних послуг, впровадження нових міжнародних видів послуг;

— мікрокредитування господарів садиб зеленого туризму з метою доведення останніх до сучасних стандартів;

— розробку комплексу заходів, які спрощують перетин кордону особам, які направляються на оздоровлення та відпочинок;

— створення в пунктах пропуску через кордон відповідної інфраструктури для обслуговування рекреантів (туристів);

— вдосконалення та розробку нових туристичних маршрутів, які б більш повно розкривали історико-архітектурний та культурний потенціал краю;

— створення спеціалізованої структури (мережі) залучення рекреантів (туристів);

— формування дієздатної аварійно-рятувальної служби;

— санітарне упорядкування територій населених пунктів рекреаційних зон;

— підготовку працівників сфери рекреації та підвищення їх професійного рівня, вивчення іноземних мов;

— розширення виробництва продукції із застосуванням символіки Закарпаття.

Розвиток інфраструктури має спрямовуватись на вдосконалення дорожньо-транспортного обслуговування, що є дуже важливим для ефективного функціонування туристично-рекреаційної галузі. Адже саме дорожньо-транспортна інфраструктура є такою ланкою, що забезпечує туристичні потоки як вітчизняних, так і іноземних туристів. Тому завдання на найближчий час – кар-

динальне покращення стану доріг, особливо під'їзних до туристично-рекреаційних закладів, і реконструкція наявних та будівництво нових об'єктів дорожнього сервісу (мотелів, кемпінгів, майданчиків для тимчасового відпочинку).

— розвиток системи зв'язку і комунікацій; проблеми водопостачання і каналізації населених пунктів, організація надійного енергозабезпечення рекреаційних зон;

— розширення мережі кордонних переходів, їх сервісне облаштування;

— оснащення рекреаційних об'єктів очисними спорудами, культурна організація рекреаційних зон;

— розвиток системи громадського харчування і побутового обслуговування, розширення асортименту і підвищення якості послуг;

— створення різноманітних служб сервісу та організація культурно-розважального обслуговування рекреантів.

ВИСНОВКИ

Закарпатська область володіє унікальними ландшафтними різновидами, багатством рослинного і тваринного світу, різноманітним екосистем та численними заповідними територіями (Карпатський біосферний заповідник, два національні парки, геологічні, ботанічні та інші заказники) та здатна здивувати рекреанта своєю неповторністю,

оздоровчою дією рекреаційних властивостей краю, архітектурою, побутом, традиціями та обрядами жителів.

Екотуризм – це форма туристичної діяльності, метою якої є розвиток пізнавальної діяльності людей, навколишнього середовища, його екосистем, які забезпечують відтворення життєдайних ресурсів у біосфері Землі, а також сприяють формуванню екологічної свідомості та одержання естетичної насолоди від спілкування з природою та відновленню здоров'я людей.

Екотуризм перебуває на початковому етапі розвитку. На заваді подальшого розвитку його напряму — брак інформаційних та фінансових ресурсів. Незважаючи на це, в Закарпатті, як і в інших країнах Євроregionу, екотуризм відіграє важливу роль у розвитку села. В перспективі призведе до зменшення відтоку людських ресурсів з сільських районів, диверсифікації місцевої аграрної економіки, а також розширення загального спектру туристичних послуг, що їх сьогодні пропонує регіон, виступає важливим інструментом вирішення соціальних проблем, оскільки він дає надію сільському населенню та мотивацію для співпраці, шанс жити повноцінним життям у рідному селі. Отже перспективою майбутніх досліджень є шляхи розвитку екотуризму, як одного з найпріоритетніших напрямків ринкової економіки в краї.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Варивода І.Є. Проблеми формування інфраструктури туристичної галузі в регіоні// Науковий вісник УжНУ. Серія Економіка. – Ужгород, 2002 - №12 - с.21-27.
2. Гуляев В.Г. Новые информационные технологии в туризме. – М.: «Издательство ПРИОР», 1998. – 144с.
3. Матеріали науково-практичної конференції. Розвиток рекреаційно-туристичного комплексу Закарпаття: шляхи і перспективи. Ужгород. УЖДУ, 1997-278 с.
4. Мацола В. Рекреаційно-оздоровчий туристичний комплекс. Питання теорії, методологія, практика. Львів, 1998.- 278с.
5. Мікловда В.П. Рекреаційний комплекс в концепції еколого-економічного розвитку регіону// Науковий вісник УжНУ. Серія Економіка. – Ужгород, 2000 – №6 - с.14-18.
6. Поп С. Природні ресурси Закарпаття. – Ужгород: ТОВ «Спектраль», 2003р. – 296с.
7. Рекреаційно-туристичний комплекс України. Монографія (Інститут регіональних досліджень НАН України. Редкол: М.І.Долішній). – Львів, 1997. – 259с.
8. Слава С.С. Місцевий економічний розвиток: сучасні концепції та методи. Ужгород, 2000 – 196 с.
9. Статистичний бюлетень. Туризм у Закарпатській області. Державний комітет статистики Закарпатського управління статистики. Ужгород, 2003 – 45 с.
10. Тимошук М. Пріоритетний напрям розвитку Міжгірщини – туризм // Діловий вісник - 2004 – № 1-2 - с.6.
11. Щіпанський І.М. Рекреація – необхідна передумова еколого безпечного розвитку економіки Закарпаття. Науковий вісник УжНУ. Серія Біологія. Випуск 9 – Ужгород, 2001 – 63 с.